

Bibliografija časopisâ za metodiku nastave povijesti 1951.-1992.

U ovome broju *Povijesti u nastavi* donosimo bibliografski pregled časopisâ posvećenih nastavi povijesti, odnosno metodici nastave povijesti u Hrvatskoj, odnosno Jugoslaviji, u poslijeratnom razdoblju – od 1951. do 1992. godine. Pri pisanju ovoga teksta svojim mi je prijedlozima i savjetima pomogla Snježana Koren, koja mi je dala na uvid svoje izlaganje i prezentaciju s Drugog kongresa hrvatskih povjesničara u Puli 2004. godine, na čemu zahvaljujem.

Iz bibliografskog se pregleda jasno vidi da je središte metodičko-didaktičkih inovacija bilo upravo u Zagrebu. Između 1951. i 1992. izlazila su tri metodička časopisa: *Nastava historije u srednjoj školi*, *Historijski pregled* i *Nastava povijesti*. Ukupno su izašla 143 broja u 37 godišta i na 9200 stranica. Objavljeno je više od 1660 članaka, prikaza, informacija i obavijesti. Bili su to nominalno časopisi/glasila povijesnih društava koja su djelovala u svim jugoslavenskim republikama, a izlazili su pod egidom Saveza historijskih društava FNRJ.

Prvi specijalizirani časopis posvećen problemima nastave povijesti zvao se *Nastava historije u srednjoj školi*, a izašao je u ukupno pet brojeva (četiri sveska, jer je br. 4 i 5 izašao kao dvobroj) tijekom 1951. i 1952. godine. Izdavač časopisa bio je Koordinacioni odbor historijskih društava FNRJ, a nakladnik Školska knjiga iz Zagreba, državno (zapravo hrvatsko republičko) poduzeće za izdavanje udžbenika i nastavnih pomagala. Glavni urednik bio je Vladimir Babić, profesor Više pedagoške škole u Zagrebu i autor nekih od prvih udžbenika povijesti u poratnoj Hrvatskoj, član komisija za nastavne programe. Časopis je imao nekoliko stalnih rubrika, poput: Metodika, Historijska građa, Bibliografija (u njoj su objavljivani prikazi knjiga i časopisa). U njemu su surađivali mnogi autori, među kojima i afirmirani znanstvenici, i istaknuti nastavnici/metodičari, i početnici na polju historiografije iz cijele Jugoslavije, ali ipak u najvećem broju iz Hrvatske, primjerice Jaroslav Šidak, Bogo Grafenauer, Bogdan Krizman, Hamdija Kapidžić, Fuad Slipičević, Jože Hainz, Olga Salzer, Miroslava Despot, Andrija Lainović, Ljuben Lape, Hristo G. Andonovski i dr.

U prvome broju navedene su i teme kojima se taj časopis namjeravao baviti, između ostaloga: kritikom nastavnih planova i programa, dopunama ruskih udžbenika i organiziranjem predavanja nacionalne povijesti bez udžbenika, problemima

ispitivanja učenika i ponavljanja, predavanjem zavičajne povijesti, korištenjem povijesnih dokumenata u nastavi i dr. Planirao se tromjesečni, pa čak i kraći ritam izlaženja časopisa. Općenito, planovi su bili vrlo ambiciozno i očito posve nerealan postavljani, i s obzirom na mogućnosti autorske suradnje, i financijskih sredstava, i interesa pretplatnika i dr.

Časopis *Nastava historije u srednjoj školi* nije bio dugoga vijeka – ugasio se već nakon godinu dana nakon čega je nastupila jedna kraća pauza, od 1952. do 1954. godine. Tada je u Beogradu započeo izlaziti novi časopis namijenjen nastavniciima povijesti, i to u cijeloj zemlji, pod naslovom *Historijski pregled / Istoriski pregled*. Izdavao ga je Savez historijskih društava FNRJ. Naslovna je stranica časopisa bila ili na hrvatskom ili na srpskom jeziku (latinicom odnosno ćirilicom), a unutrašnji naslov obratno od onoga što je bilo na naslovnici. Prvih pet brojeva časopisa izašlo je u Beogradu, a glavni je urednik bio Miodrag Rajičić (ujedno i urednik u Srbiji), dok su urednici po republikama bili Miroslava Despot (Hrvatska), Jože Hainz [Hainz] (Slovenija), Fuad Slipičević (Bosna i Hercegovina), Hristo G. Andonovski (Makedonija) i Andrija Lainović (Crna Gora).

I *Historijski pregled* je nakon pet brojeva i nešto više od godinu dana izlaženja zapao u krizu, pa je došlo do pauze od dvije godine. Odluka o premještanju redakcije donesena je već 1955, ali su trebale proći dvije godine da se pojavi prvi broj. Od 1957. do 1964. časopis je izlazio u Zagrebu, a glavni su urednici bili Juraj Kolaković (1957-1963) i Mirjana Gross (1964). Brigu o izdavanju časopisa preuzela je Školska knjiga, glavna nakladnička kuća za izdavanje udžbenika i školskih pomagala u NR Hrvatskoj, što je osiguralo stabilnost izlaženja. U osam godina izašlo je 28 brojeva (četiri su bila dvobroja). Iako je bio namijenjen nastavniciima povijesti u cijeloj Jugoslaviji, časopis nikada nije postigao neki veći broj pretplatnika – prema izvješćima redakcije, taj se broj kretao oko 1400. Tekstovi u *Historijskom pregledu* bili su raspoređeni u nekoliko stalnih rubrika: Pitanja nastave historije, Članci i rasprave, Prilozi, Kronike, Kritički pregled i Bibliografija. Sve dok nije počeo izlaziti *Jugoslovenski istorijski časopis* (koji je bio znanstveni časopis saveza povijesnih društava), *Historijski pregled* bio je jedini savezni povijesni časopis, pa je možda i to utjecalo da je veći dio članaka bio znanstvenog i znanstveno-popularnog, a manje metodičkog karaktera.

Uz Jurja Kolakovića u redakciji *Historijskog pregleda* su bili Hrvoje Matković, a potom i Edo Janeček i Lolika Đuranović, te jedno vrijeme Miroslava Despot. Urednici časopisa po republikama bili su Miroslava Despot iz Zagreba, Jovan T. Nešić iz Beograda, Jože Hainz i Bogo Stupan (nakon Hainzove smrti) iz Ljubljane, Fuad Slipičević iz Sarajeva odnosno Faik Mehanović iz Banjaluke, Hristo Andonovski odnosno Ivan Katardžiev iz Skopja i Andrija Lainović iz Cetinja odnosno Žarko Perović iz Nikšića. Od 1964. časopis je uređivao redakcijski odbor u sastavu: Mirjana Gross, Olga Salzer, Edo Janeček i Hrvoje Matković, a glavna i odgovorna urednica postala je Mirjana Gross. Uskoro nakon početka rada nove urednice *Historijski pregled* se ipak

ugasio. Jedno su se vrijeme vodile i diskusije o tome je li uopće potreban *Historijski pregled* nakon što je počeo izlaziti *Jugoslavenski istorijski časopis*.

U *Historijskom pregledu* dio tekstova bio je posvećen udžbenicima (ukupno 22) i ostalim nastavnim pomagalicama, kao što su dijafilm (7 tekstova), karta (2), flanelograf (2), emisije školskog radija (2), ploča i nastavni list (po 1). Među metodičkim je člancima bilo tekstova o muzejima i arhivima, nastavnim metodama i istraživanjima nastave povijesti, o usmenom i pismenom izražavanju učenika, a objavljena su i dva teksta posvećena problematici lokalne povijesti. Pisalo se i o nastavnim programima, položaju nastave povijesti u školskom sustavu općenito, kao i o nastavi povijesti u gimnazijama, odnosno strukovnim školama, o radu povijesnih grupa u školama i ekskurzijama. Kao aktualne probleme nastave povijesti na prijelazu iz pedesetih u šezdesete urednici i suradnici časopisa vidjeli su pitanja periodizacije, kronološkog ili tematskog pristupa nastavi povijesti, odvojeno poučavanje opće (svjetske) i nacionalne povijesti, nedostatak korelacije s ostalim predmetima, pretrpanost faktografskim podacima i pomicanje težišta na noviju povijest. Jedan od problema koji se uočavao bilo je i pitanje kako nastavne planove i programe učiniti manje propisujućima. Neki od tih problema, napose ovaj posljednji, karakteristični su i za današnje poučavanje povijesti u Hrvatskoj. U *Historijskom pregledu* bilo je i tekstova koji su govorili o međunarodnim iskustvima, primjerice o aktivnostima UNESCO-a u nastavi povijesti, kao i o djelatnosti Instituta za međunarodna istraživanja udžbenika u Braunschweigu u SR Njemačkoj te o radu jugoslavensko-njemačke odnosno jugoslavensko-francuske komisije za udžbenike. Nisu zaobiđene ni neke strane knjige i časopisi – povremeno su se pojavljivali prikazi tih publikacija.

Zanimljivo je da su u *Historijskom pregledu* u relativno značajnoj mjeri surađivale i žene. Među njima su bile znanstvenice na pragu svojih karijera, poput Miroslave Despot i Mirjane Gross, kao i profesorice povijesti u srednjim školama koje su se bavile metodicom nastave i koje su surađivale na tom planu s Odsjekom za povijest Filozofskog fakulteta, odnosno radile kao suradnice/urednice u Školskoj knjizi, poput Lolike (Šarlote) Đuranović, Olge Salzer, Marije Vrbečić i dr. Pred kraj izlaženja *Historijskog pregleda* Mirjana Gross postala je i glavna urednica tog časopisa, a kasnije je vodila i prva godišta *Nastave povijesti*. Svakako su potrebna dodatna istraživanja da se razjasni zbog čega je došlo do ovih promjena.

Najdugovječniji metodički časopis počeo je izlaziti u jesen 1967. godine. Zvao se *Nastava povijesti*, odnosno na ostala tri jezika SFRJ: slovenski *Pouk zgodovine*, srpski *Nastava istorije*, makedonski *Nastava po istorija*. Potonja su dva naslova tiskana ćirilničnim pismom. I u ovome časopisu, kao i u prethodna dva, dio je tekstova bio pisan ćirilicom, srpskim jezikom. Časopis *Nastava povijesti* bio je organ Saveza društava historičara SFRJ, a izlazio je u Zagrebu, u nakladi Školske knjige iz Zagreba, Državne založbe Slovenije iz Ljubljane, Prosvetnog dela iz Skopja, Zavoda za izdavanje udžbenika SR Srbije iz Beograda i Zavoda za izdavanje udžbenika SR Bosne i Hercegovine iz Sarajeva. Odgovorna je urednica u prva četiri godišta bila Mirjana Gross, a od

1972. dvadeset je godina časopis kao glavni i odgovorni urednik uređivao Hrvoje Matković. Godine 1991. časopis je izgubio svoj širi jugoslavenski karakter i izlazio još samo kratko vrijeme (tad se zvao samo *Nastava povijesti*, bez ostala tri naziva). Očito su teške ratne okolnosti, problemi u kojima se na početku devedesetih našla Školska knjiga, posustajanje strukovne udruge povjesničara (Povijesnog društva Hrvatske, odnosno Društva za hrvatsku povjesnicu od 1991.) gubi na svome ranijem značenju), sve veća nebriga prosvjetnog ministarstva oko stručnog usavršavanja nastavnika i vrlo rigidna politika prema nastavi povijesti u počecima suvremene Hrvatske utjecali na to da *Nastava povijesti* prestane izlaziti i da prođe više od desetljeća prije nego je inicijativa grupe povjesničara mlađe srednje generacije dovela do postanka novoga metodičkog časopisa koji je nazvan *Povijest u nastavi*.

Časopis *Nastava povijesti* izašao je tijekom svoje dvadesetpetogodišnje povijesti u 83 broja, od čega je bilo 17 dvobroja. Imao je stalne rubrike *Nastava*, *Znanstveni rezultati* i *Informacije*, a povremeno i *Razgovor s istaknutim povjesničarom*, odnosno *Pitanja i odgovori*. Broj pretplatnika varirao je između 2800 i 3400, što je već jedan respektabilan broj, makar još uvijek daleko od broja osnovnih i srednjih škola te nastavnika povijesti u cijeloj Jugoslaviji. Najveći je postotak pretplatnika, oko 40 posto, bio iz Hrvatske. Plaćanje pretplate nije bilo uredno – u jednom se izvješću navodi da je za 1976. godinu pretplatu podmirila tek oko trećina pretplatnika. To je redakciji stvaralo poteškoće financijske naravi. S druge strane, pitanje je kakav je bio odnos prema časopisu koji je u svakom slučaju dolazio u škole, bez obzira na plaćanje pretplate – je li imao kakav utjecaj na nastavnike i nastavu povijesti. Takvo je istraživanje zahtjevno i mogu se zapravo iznositi samo neke pretpostavke.

U rubrici o nastavi povijesti obrađivali su se različiti aspekti i problemi – od pitanja reforme i programa nastave povijesti (što je osobito aktualno bilo polovicom sedamdesetih kada se ukinula gimnazija, a u usmjerenom obrazovanju je satnica povijesti bila drastično smanjena), udžbenika i ostalih nastavnih sredstava i pomagala, nastavnih metoda, pitanja ocjenjivanja, problematika poučavanja lokalne povijesti i nastave NOB-a te pitanja marksističkog odgoja i obrazovanja u nastavi povijesti do istraživanja nastave povijesti, programirane nastave i predavanja metodike povijesti na fakultetima. Autori tih tekstova bili su istaknuti metodičari/didaktičari, predavači metodike nastave povijesti, nastavnici povijesti u školama te povjesničari-znanstvenici. U stalnoj rubrici posvećenoj znanstvenim rezultatima objavljivani su kraći tekstovi o različitim pitanjima nacionalne i europske (svjetske) povijesti koji su se mogli koristiti u nastavi povijesti u školama, odnosno koji su za cilj imali širenje spoznaja o određenoj problematici među nastavnicima, mnogo više nego prikazivanje znanstvenih otkrića i rezultata istraživanja. Među autorima tekstova u ovoj rubrici mnogi su poznati hrvatski i jugoslavenski povjesničari, neki od njih već etablirani, a drugi u doba objavljivanja članka na počecima svojih znanstvenih karijera.

U *Nastavi povijesti* objavljivane su i informacije te referati s jugoslavenskih simpozija o nastavi povijesti. Takvih je općejugoslavenskih konferencija posvećenih

različitim aspektima nastave povijesti bilo petnaest, a održavale su se u raznim mjestima bivše države.

Želim napomenuti na još jednu značajnu i zanimljivu rubriku koju je časopis njegovao između 1973. i 1976. godine – Razgovori s istaknutim povjesničarima. Prvi je takav razgovor obavio urednik Hrvoje Matković s profesorom Jaroslavom Šidakom već u prvome broju iz 1973. godine, a potom su objavljeni razgovori s Vasom Čubrilovićem, Ljubenom Lapeom, Matom Suićem, Dimitrijem-Dimom Vujovićem, Slavkom Gavrilovićem, Branislavom Đurđevićem, Ali Hadrijem, Bogdanom Krizmanom, Branislavom Vraneševićem, Jožetom Koropcem i Hristom Andonovim Poljanskim. Dakle, vodilo se računa da se razgovara s povjesničarima iz svih krajeva bivše Jugoslavije.

Iz bibliografije koja slijedi može se uočiti da su u ovim časopisima surađivali najvažniji autori i urednici školskih udžbenika povijesti, predavači i profesori metodike nastave povijesti na sveučilištima diljem Jugoslavije, prosvjetni savjetnici i inspektori, ugledni sveučilišni profesori i znanstvenici iz povijesnih instituta, jednom riječju, osobe od utjecaja na problematiku nastave povijesti i historiografiju u cjelini. Svojim su tekstovima brojni autori zasigurno imali određeni utjecaj na stanje u nastavi povijesti, makar je teško procijeniti dokle je taj utjecaj dosezao te kako su se i na koliki broj nastavnika odražavali prijedlozi i inovacije što su u časopisima predlagani.